

<https://doi.org/10.53656/his2026-1-4-fra>*Civilization Boundaries*
Цивилизационни граници

ФРАНСОА ГИЗО И АДОЛФ ТИЕР – КОНФЛИКТ НА ИНТЕРЕСИ, ВЪНШНОПОЛИТИЧЕСКА СТРАТЕГИЯ И ПОДХОД ПО ОСМАНО-ЕГИПЕТСКАТА КРИЗА (1839 – 1841)

Джулия Кръстева*Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

Abstract. French diplomacy during the July Monarchy (1830 - 1848) was put to the test, as a result of the approach and strategy used in regulating the second escalation of the Ottoman-Egyptian conflict (1839 - 1841). French strategic interests in the Mediterranean basin were decisive in favour of the claims made by the Egyptian governor Muhammad Ali Pasha (1769 – 1849) for hereditary investiture, in addition to Egypt and the Ottoman province of Syria, which he occupied in 1831. The policy of Paris was carried out by the two main political players, François Guizot (1787 – 1874) and Adolphe Thiers (1797 – 1877), who applied two different approaches to regulating the crisis in the Orient.

The model of behaviour, defending the categorical pro-Egyptian position, was implemented by François Guizot, charged with a diplomatic mission in London (from 23 February 1840 to 29 October 1840) according to the instructions of the Foreign Minister Adolphe Thiers (from 1 March 1840 to 29 October 1840). The differences between the two approaches were evident in the conclusion of the secret treaty of 15 July 1840 between Great Britain, Austria, Prussia, and Russia, which excluded France and dealt a blow to its dignity. Thiers' belligerent approach was replaced by the more peaceful one, implemented by Guizot and promoting Franco-English partnership.

The article examines the differences in the opinions of the two statesmen in the 1840s, which gave rise to a conflict of interests and a lack of a shared political goal, but in the 1850s a compromise between Thiers' pro-Napoleonic worldview and the Franco-English alliance supported by Guizot was achieved.

Keywords: Eastern Question; French Foreign Policy; Muhammad Ali Pasha; Adolphe Thiers; François Guizot

Акцентът във външната политика на Франция за годините 1839 – 1841 г. пада върху един от елементите на Източния въпрос, а именно втора-

та ескалация на Осmano-египетския конфликт. Съдбата на Османската империя, обхваната от траен упадък, се решава от основните играчи на международната сцена – Великобритания, Австрия, Пруссия и Русия, които с тайния договор от 15 юли 1840 г. игнорират Франция заради проегипетската ѝ позиция. Този акт накърнява френското достойнство и залага на карта установения мир. Конфронтацията ескалира в две горещи фази: първата – 1831 – 1833 г., и втората – 1839 – 1841 г. Тя представлява спор между Османската империя и управителя на Египет – Мохамед Али паша (1769 – 1849), който предприема агресивен курс на завладяване на османски територии и заявява сепаратистки амбиции.

Ябълката на раздора е провинция Сирия, окупирана от пашата през 1831 г., и претенциите му към нея за наследствена инвестиция освен тази, която има над Египет. Това бележи хода на втората фаза от 1839 до 1841 г., която се отличава с висок интензитет поради намесата на четирите велики сили – Великобритания, Австрия, Пруссия и Русия, които с договора от 15 юли 1840 г., изключващ Франция, привеждат в сила мерки за принуда срещу него с цел оттеглянето му от Сирия.

При второто проявление на кризата в Ориента през 1839 г. френската външна политика има интерес от това да си сътрудничи с Мохамед Али. Френската дипломация се ръководи от двете знакови фигури от времето на Юлската монархия (1830 – 1848) – Франсоа Гизо (1787 – 1874) и Адолф Тиер (1797 – 1877). Дипломатическият подход, стратегия и курс, осъществявани от Гизо, като посланик на Франция в Лондон (от 23 февруари 1840 г. до 29 октомври 1840 г.) според инструкциите на Тиер в качеството му на външен министър и председател на кабинета (от 1 март 1840 г. до 29 октомври 1840 г.), водят до конфликт на интереси и изолацията на Франция след сключването на споменатия договор от 15 юли 1840 г. Разминаването в концепциите на двамата държавници по кризата се изразява във войнствения подход, характерен за Адолф Тиер, и умерения подход и доверие във френско-английския съюз, защитавани от Франсоа Гизо.

Историята на трайното проникване на френското влияние в Египет може да се проследи още до експедицията на Наполеон (1798 – 1799). През 1801 г. френските окупационни войски се изтеглят, а роденият в Кавала Мохамед Али пристига начело на османска военна част, за да възстанови реда. Той побеждава местните владетели – мамелюците, впоследствие ги ликвидира и приема поста валия от султан Селим III (1761 – 1808).

Изградена по френски образец, египетската военна структура се утвърждава като значителен силов ресурс, който по своята организация и ефективност превъзхожда османската армия. Административният апарат също е моделиран по френския образец, което допринася за по-голяма институционална устойчивост и управленска рационализация.

В икономически план османската провинция дължи значителна част от своята модернизация на френската подкрепа, особено в контекста на провежданата селскостопанска политика, довела до осезаем подем. Тези процеси поставят основите на трайни отношения между Египет и Франция и дават основание да се приеме, че именно те стоят в основата на успешните реформи, осъществени от Мохамед Али паша.

Реформите на султан Махмуд II (1785 – 1839) се приемат за по-малко успешни от тези на неговия васал. „Махмуд, избухлив и кръвожаден деспот, опиянен от всемогъществото си и разярен от слабостта си, едновременно изтощен и превъзбуден от пиене и разврат, още по-ревнив към славата на пашата, тъй като и той се беше опитал, но безуспешно, да реформира и възроди турската империя“ (Thureau-Dangin 1888d, p. 4). „От друга страна, Мохамед Али, по-фин, по-сдържан, по-престорен, но железен в успехите си, уверен в силите и звездата си; с амбиция без граници и без скрупули; не само стремящ се към наследствена власт, но дори и мечтаещ да играе, със своя сюзерен, ролята на нещо като управител на двореца“ (Thureau-Dangin 1888d, p. 4). Съвременния си облик Египет дължи на Мохамед Али паша.

При обсъжданията на кризата в Камарата на депутатите на 2 юли през 1839 г. (Guizot 1861, p. 326) Франсоа Гизо държи реч от позицията на депутат, преди да бъде натоварен с посланическата мисия в Лондон от 23 февруари 1840 г. Той излага собствената си концепция и препоръки относно политическото поведение на Франция по ориенталския казус.

Според него от съществено значение е да се опази целостта на Османската империя, макар и давайки си сметка, че упадъкът ѝ е непредотвратим. Подходът трябва да бъде умерен, тъй като ще отнеме време, докато империята достигне до връхната точка (*punctum maximum*) на своята разруха. Що се отнася до сепаратистките настроения, характерни за васалите на султана, Гизо ги определя като „естествено разчленяване на части от Османската империя“ (Guizot 1861, p. 330). В този смисъл, Франция трябва да се придържа към традиционните си принципи на поведение и да насърчава отцепващите се провинции и създаването на нови суверенни държави, които в бъдеще да поддържат съответния баланс. Гизо посочва Гърция и френската помощ за нейната независимост като успешен пример за тази политика. Той твърди още, че основна причина за сепаратизма е реалната власт, съсредоточена в ръцете на васалите, за сметка на фиктивната власт на султана в тези провинции. Алжир и Египет са конкретни примери.

Основният фактор за възникването на османо-египетския конфликт е Гръцкото въстание, избухнало през 1821 г., когато султан Махмуд II се обръща към своя васал Мохамед Али за военна подкрепа. В замяна султанът му обещава управлението на Пелопонес и Кандия (о. Крит). През 1825 г. Пелопонес е овладян от един от синовете на пашата – Ибрахим паша (1789 – 1848).

Срещу него обаче се изправя коалицията на Великобритания, Франция и Русия, действаща в подкрепа на гръцката кауза. Обединеният османо-египетски флот претърпява поражение в битката при Наварино през 1827 г. В резултат на последвалите събития през 1829 г. Османската империя признава автономията на Гърция, а през 1830 г. – и нейната независимост.

При тези обстоятелства Мохамед Али отправя искане за компенсация от султана, предявявайки претенции към провинция Сирия и аргументирайки се с понесените загуби. Вместо удовлетворяване на исканията му обаче пашата е упрекнат в неизплащане на дължимия данък към османската хазна. В отговор през 1831 г. Мохамед Али окупира Сирия и обявява война на Османската империя, с което поставя началото на първия етап от османо-египетската конфронтация (1831 – 1833). След Сирия под египетски контрол преминават Ливан и Палестина, а до 1832 г. египетските войски установяват властта си и над свещените за мюсюлманите градове Мека и Медина. Под командването на Ибрахим паша египетската армия навлиза в Мала Азия, достига до град Коня и създава непосредствена заплаха за султанския престол. Изправен пред тази опасност, Махмуд II е принуден да потърси военна подкрепа от Русия.

На 5 май 1833 г. е подписано споразумението от Кютахия между Мохамед Али и султан Махмуд II, с което пашата е признат за управител на Сирия и Адана. Впоследствие е подписан и Ункярискелесийският договор на 8 юли 1833 г., който е военен съюз между Портата и Русия и предоставя правото на руски военни кораби да преминават черноморските проливи. „Това позволява на Русия, в случай на морска война, да излезе през Дарданелския проход, за да достигне до врага си в Средиземно море и да му затвори същия този проход, ако от своя страна, врагът се опита да я преследва в Мраморно и Черно море“ (Cadiot 1840, р. 9).

Затишието във военните действия между Портата и пашата е поставено под съмнение през пролетта на 1838 г., когато Мохамед Али заявява намерението си да обяви независимост (Rodkey 1924, р. 75). Този акт отново извежда Източния въпрос на преден план в политическия дневен ред на европейските дворове.

В средата на май 1839 г. те получават сведения, че на 21 април османската армия е преминала река Ефрат и е предприела настъпление срещу войските на пашата, командвани от Ибрахим паша. Така започва вторият етап от конфликта, продължил в периода 1839 – 1841 г.

Линията на поведение на Франция по кризата за пръв път е обсъждана в Камарата на депутатите на 24 юни 1839 г. (Mouriez 1858b, р. 27), като още тогава проличава липсата на ясно формулирана позиция; по-скоро се възприема неопределена средна линия между протурска и проегипетска ориентация (Mouriez 1858b, р. 29). Франция се стреми да балансира между защитата на Османската империя срещу Русия и подкрепата за Египет сре-

щу Англия, макар че последният курс остава сравнително умерен (Thureau-Dangin 1888d, p. 47).

Правителството на маршал Султ (1769 – 1851) по това време упълномощава двама пратеници – единия в Константинопол, а другия в Александрия – с мисия да постигнат двустранно прекратяване на военните действия. Към Мохамед Али е отправена молба чрез френския представител да предаде на Ибрахим паша заповед да не предприема настъпателни действия и да запази позициите си, а на Портата е предложено да приеме посредничеството на Франция (Mouriez 1858b, p. 30).

В началото кабинетите на Франция и Англия се ръководят от обща цел – да прекратят военните действия на Изток и да възпрепятстват руските стремежи към доминиращо влияние в Османската империя. Париж и Лондон предвиждат съвместни действия чрез обединен флот, а маршал Султ предлага Виена да се превърне в седалище на общи консултации с цел към инициативата да бъде привлечена и Австрия чрез участие с военноморски сили в Средиземно море. В резултат е приета Декларацията от 1839 г., с която Великите сили – Великобритания, Франция, Австрия, Прусия и Русия – поемат ангажимент за съхраняване на териториалната цялост на Османската империя.

Докато се търси мирен начин за спиране на военните действия чрез дипломатия, на 24 юни 1839 г. се състои битката при Незиб, където османската армия претърпява пълен разгром от египетската. Съвсем скоро след сражението умира султан Махмуд II. Преди да почине, „султанът получава изключително арогантна нота от кабинета в Тюйлери, която той адресира обратно към френския посланик, казвайки, че „Наполеон едва ли би се осмелил да отправи подобно обръщение“, и добавя, че французите подкрепят само египетските бунтовници и че истинските съюзници на Портата са англичаните, австрийците и руснаците“ (Flassan 1840, p. 7). Султан Абдул Меджид I (1823 – 1861) наследява баща си Махмуд II и в резултат от загубената битка и под влиянието на майка си Валиде султан Безмиалем (1801 – 1853) дава на пашата наследствена инвеститура на Египет. Британците са силно резервирани към този ход. Отношението на външния министър на Великобритания лорд Палмерстън към Мохамед Али е крайно враждебно. През юни 1839 г. той споделя, че го ненавижда, „смятам го за невеж варварин, който чрез хитрост, самонадеяност и съобразителност е успешен в един бунт“ (Anderson 1966, p. 89). Английските интереси са ориентирани към наследствена инвеститура на Египет за Мохамед Али и неговата евакуация от Сирия. Лондон „разглежда Сирия като военен ключ към Азиатска Турция, и че ако Мохамед Али продължи да окупира тази провинция, в допълнение към Египет, той би могъл по всяко време да заплаши Багдад от юг, Диарбекир и Ерзурум от изток, Коня, Бурса и Константинопол от север“ (Le Courtier français 1840). Британската позиция, предвижда принудителни мерки, в случай че пашата не приеме.

С оглед тежкото положение на империята след поражението и смъртта на падишаха, османският външен министър Мехмед Нури Ефенди (1773 – 1843), събира представителите на петте велики сили и им съобщава резолюцията на султан Абдул Меджид. Тя представлява проект на двустранно споразумение, с което Портата е готова да признае наследствена инвеститура на Египет на Мохамед Али и управление на Сирия до края на живота на пашата. Русия подкрепя такъв проект, защото в него не се предвижда участие на другите Велики сили. А европейските сили се стремят да тласнат Русия да се ангажира към общо споразумение с другите по въпроса. Двустранно споразумение не е приемливо за европейските дворове и те отправят колективна нота на 27 юли 1839 г. до Портата, с която я информират, че решенията по Източния въпрос ще се вземат от петте Велики сили.

Франция настоява пашата да получи не само наследствено управление над Египет, но и наследствена инвеститура върху Сирия. Каузата на пашата във френското общество по това време е много популярна и се смята, че Мохамед Али е в състояние да окаже адекватна съпротива на европейските сили. „В очите на парижкото общество той беше либерал, Вашингтон, Боливар“ (Marin 1840, р. 4). Виена, Берлин и Санкт Петербург се асоцират към английската позиция – за наследствено управление на пашата само на Египет. Впоследствие и Русия се отказва от подкрепата си за двустранно споразумение между пашата и Портата и се присъединява към английския проект с амбицията да разруши френско-английските отношения.

Приоритет за Великобритания е запазването на интегритета на Османската империя, обезпечаване на британските интереси в Източното Средиземноморие и съдържане на Русия. „Поддържане на статуквото в тази част на света означава сигурност за търговските маршрути към Индия и възпиране на руската експанзия към Централна Азия“ (Krustev 2022, р. 24). За Англия „само Египет може да осигури този път към Индиите, който би съкратил търговските разстояния“ (Bey 1840, р. 1) и „да я направи господарка на богатствата на двете полукълба“ (Bey 1840, р. 1). В случая и френската амбициозна политика в посока влияние в Близкия изток е необходимо да се ограничи, защото заедно с влиянието ѝ в Магреба то започва да става много голямо.

В тази ситуация лорд Палмерстън предлага сключването на пакт между петте Велики сили, чрез който те да координират действията си по кризата, без да предоставят на Русия привилегировано положение. Предвижда се, в случай на съпротива от страна на Мохамед Али, Русия да може да използва свои войски в Мала Азия, но ограничени до района, южно от Тавърските планини (Южна Мала Азия) (Brown 2012, р. 219). Териториалната цялост на Османската империя следва да бъде гарантирана, а принципът на затваряне на проливите да се утвърди като норма на европейското

публично право. Англия прави отстъпка към Франция, като предлага на Мохамед Али наследствено управление не само над Египет, но и над пашалъка Акра, с изключение на самия град Акра, който да остане под властта на султана. Франция обаче отхвърля това предложение, изразявайки увереност в способността на Мохамед Али да устои на английския натиск, и в убеждението, че Англия не би се коалирала с Русия на Изток. Впоследствие Лондон ревизира първоначалната си позиция.

С възприемането на тази линия на поведение Франция влиза в открито противоречие с Англия, което е посрещнато благосклонно от Русия. Руската политика остава насочена към съхраняване на влиянието ѝ в Константинопол. За Австрия и Прусия Близкият изток не представлява приоритетен интерес, но в името на запазването на европейския мир те подкрепят английската позиция.

На 23 февруари 1840 г. Франсоа Гизо е натоварен с посланическа мисия в Лондон. Задачата му е да убеди английското правителство, че упоритата съпротива на Мохамед Али би могла да бъде опасна за европейския мир и неговите агресивни действия да сринат Османската империя. Очаква се от Гизо да постигне в Лондон големи отстъпки за пашата, постоянен съюз между Англия и Франция и опазване целостта на Османската империя.

Франсоа Гизо се ползва с авторитет пред английския кабинет. Той потвърждава, че Франция и Англия имат желание Османската империя да оцелее и да заеме своето място в европейския баланс (Guizot 1862, р. 34). Париж настоява Източният въпрос да бъде разрешен чрез споразумение между пашата и султана по мирен път.

След като на 1 март 1840 г. Адолф Тиер става външен министър, дава инструкции за по-краен подход във външнополитическия курс на Франция и отстоява категорично претенциите на Мохамед Али освен за наследствена инвеститура на Египет и за наследствена инвеститура и на Сирия.

В проекта на лорд Палмерстън – договор между петте сили и Високата порта, като основен ангажимент се посочва те да гарантират целостта на Османската империя от всяка интервенция от страна на пашата или всяко негово нахлуване отвъд Тавърските планини. В този случай да се регламентира начинът на окупация на Константинопол и Мраморно море и накрая се посочват средствата, които трябва да бъдат използвани срещу пашата в Египет, в случай че той откаже заповедите на султана и петте сили. Посочва се използването на европейските флоти за прихващане на комуникации между Египет и Сирия и за подкрепа на местните бунтове или десант на турски или съюзнически сили. Тези намерения за съвместни действия са много неясно посочени и водят до ангажимента за повторни консултации. Този проект прави Палмерстън „архитект на конвенцията за Проливите от 1841 г., подписана от Великите сили в Лондон. Чрез нея се ликвидират предимствата, които Русия постига с Ункярскелесийския договор от 1833 г.“

(Krustev 2022, p. 24). При започването на преговорите в Лондон през 1840 г. освен представителите на петте велики сили се очаква да пристигне вече в качеството му на турски пълномощен министър – Нури Ефенди. Участват и делегати от Испания, Белгия, Холандия, Дания и Сардиния.

При такъв развой на събитията, Гизо предупреждава чрез официалните си депешки (Guizot 1862, pp. 59 – 60) и личните си писма Тиер, че с оглед проведените разговори с лорд Палмерстън е добре френският кабинет да съгласува решението си с английския или да се съгласи на някои отстъпки за пашата, защото в противен случай Англия ще се дистанцира и ще се сключи общо споразумение между четирите сили без Франция.

Адолф Тиер пък смята, че пашата не би се съгласил да отстъпи никаква част от Сирия. Официалната позиция на Франция е наследствено управление на Египет и на Сирия за пашата, а той ще върне на султана Кандия, Адана и светите градове. Според Тиер всеки опит срещу пашата да предаде Сирия, би имал лош ефект и би разпалил гражданска война на Изток, което може да увеличи руското влияние там. Той смята, че религиозната реституция на светите места на султана е мъдро решение, но силите, които провокират конфликта между мюсюлманите, вбиват клин в мюсюлманското единство.

Лорд Палмерстън настоява да се санкционират претенциите на този амбициозен васал. Гизо пък се аргументира, че този васал може да окаже ефективна военна помощ на султана, когато е необходимо. На 7 април 1840 г. Гизо получава нота от турския пълномощен министър Нури Ефенди, който иска възобновяване на преговорите. На 12 април четирите велики сили съгласуват отговорите си неофициално, но те са почти идентични. Гизо отговаря според инструкциите на кабинета, че Франция ще търси в съгласие с четирите двора най-доброто средство за разрешаване на Източния въпрос.

Пруският посланик барон Хайнрих фон Бюлов настоява Франция да не се отдели и да се търсят отстъпки от двете страни за постигане на обединение, докато Франция предпочита двустранно мирно споразумение. Австрийският пълномощен представител барон Филип фон Нойман (1781 – 1851) съобщава на Гизо, че е важно султанът да не се унижава повече и да си върне Кандия, светените градове и Адана. Австрийското предложение включва освен наследствено управление на Египет за пашата и управление на Сирия до края на живота му. Френското отношение по въпроса с инвестиция на пашата до края на живота звучи нелепо, тъй като по това време той е на 72 години и едва ли би приел. Следва ново предложение от барон Нойман, което представлява подялба на Сирия между страните в спора. За пашата се предвижда територията от Бейрут до Тибериадското езеро (Галилейското езеро), т. е. по-голямата част от пашалъка Сен Жан д'Акр. Гизо се интересува дали тези територии ще бъдат наследствени за Мохамед Али. Без повече уточнения Виена застава на позиция, че ако Мохамед Али не приеме, Австрия ще се присъедини към другите в морската блокада.

Лорд Палмерстън разработва план за морска блокада на Александрия, бреговете на Сирия и Червено море, което той смята, че ще накара пашата да отстъпи, без да се извършва сухопътна кампания и да се използват руски войски. На 11 май 1840 г. Мехмед Шекиб Ефенди (1810 – 1854) (Dönmez 2024, pp. 113, 123) – новоназначеният турски пълномощен представител, води разговори в Париж с Адолф Тиер, след това в Лондон се среща с Гизо. Франция отхвърля всички предложения от Австрия, Прусия и Англия за пашата. Не се приема никакво разделение на Сирия. Това според Тиер може да предизвика крайната реакция на Мохамед Али и той би преминал Тавърските планини. Така Франция не приема никакви мерки за принуда срещу него. На 31 май Гизо получава нота, адресирана от Шекиб Ефенди, отправена и към другите четири велики сили, напомняйки им, че на 27 юли 1839 г. Великите сили са обещали на Портата съгласието и подкрепата си. Той изразява недоволство от нерешителността им и изисква бързи действия и решения. Франсоа Гизо провежда разговор с руския посланик барон Филип Иванович Брунов (1797 – 1875), който съобщава позицията на император Николай I (1796 – 1855) Англия и Франция по-бързо да се разберат и да се постигне споразумение между петте сили, защото се опасават от крах на Османската империя.

Важно събитие през май 1840 г. в Константинопол открива възможност за двустранно споразумение между Мохамед Али и султана. Великият везир Хюсреф паша (1769 – 1855), който е непримирим враг на Мохамед Али, е свален от власт. Френски генерал в Александрия съобщава тази новина на пашата, който ликува и казва, че ще изпрати първия си секретар Сами бей в Константинопол, за да засвидетелства почитта си към султана. Френският генерал съветва пашата да е по-умерен в претенциите си и да е наясно, че трябва да се раздели с Адана. При това раздвижване на 11 юли 1840 г. лорд Палмерстън свиква английския кабинет, тъй като евентуално двустранно споразумение на страните в спора се приема като неуспех на нотата от 27 юли 1839 г. и петте сили и триумф за Франция в Александрия. На базата на данни за въстание срещу Мохамед Али в Сирия, предвид френските мании за величие в Средиземно море, подкрепата на Франция за пашата, овладяването на Алжир и разширяването на френския институт, английската политика се позовава на факта, че Франция води лична политика и те ще направят същото.

На 14 юли Гизо докладва на Тиер, че проектът за четиристранна колективна нота в отговор на нотата на Шекиб Ефенди е бил приет на съвета на 11 юли. На 17 юли лорд Палмерстън представя на Гизо приетата резолюция по Източния въпрос. Това е договорът от 15 юли 1840 г., който е споразумение между Великобритания, Австрия, Прусия, Русия и Османската империя и в него се излага съжалението, че Франция не се асоциира с тяхната позиция по разрешаването на Източния проблем. Четирите страни молят Франция за

морална подкрепа да упражни влиянието си в Александрия, така че Мохамед Али да приеме условията.

Предложенията на султана според този документ са: наследствено управление на Египет за пашата като васал и част от пашалъка Сен Жан д'Акр и крепостта за цял живот. Пашата има 10 дни да приеме, ако откаже, има второ предложение, което включва наследствена инвестиция на Египет. При отказ, влизат в сила мерки за принуда, които представляват морска блокада за пресичане на всички комуникации между Египет и Сирия за спиране на флотите на пашата. В случай че той премине Тавърските планини, султанът ще установи в Изник-Мид (град на езерото Изник, на малоазиатския бряг срещу Константинопол) корпус от турски войски, които ще са достатъчни за защитата на Константинопол. Навлизането на руски армейски корпус в Константинопол, съчетано с английски флот в Мраморно море, е договорена точка.

След решението на английския кабинет Франция повишава своята степен на бойна готовност. „Силно раздразнен, най-вече от лорд Палмерстън, Тиер нарича действията му „измяна“ (Le Goff 1879, p. 105). „Също толкова ядосан и от Австрия и усъмнен в мъдростта на Метерних (1773 – 1859), Тиер отговаря рязко на изказването на австрийския посланик в Париж, че за Франция Сирия е от малко значение: Да без съмнение, сопва се Тиер, защото за провеждане на кампания Италия ни е по-близо“. Такава заплаха е отправена към австрийското влияние в Италия“ (Le Goff 1879, p. 105).

При нови сондажи от Прусия, стремяща се да осигури поне морална подкрепа от Франция, Гизо излага позицията на френския кабинет, който не признава тайния договор от 15 юли и Ункярискелесийския договор. Франция настоява тези частични споразумения да бъдат отменени и да се приеме единен договор по европейското публично право, гарантиращ статуквото на всички части на Османската империя – както за султана, така и за пашата.

Лорд Палмерстън изразява готовност да бъде приет общ договор, но едва след като частичният, замислен като временна мярка, постигне непосредствената си цел. Според сведения, съдържащи се в доклади от Константинопол, Франция била подготвена да окаже военна подкрепа на пашата и да насърчи революционни движения в провинциите на Османската империя. Париж отхвърля достоверността на тази информация в комуникацията си с Лондон, като единствено заявява, че след договора от 15 юли ще запази свободата си на действие.

При тези обстоятелства султанът ратифицира договора от 15 юли и оторизира пратеник, който да предаде на Мохамед Али предложенията, формулирани в документа. Пашата отказва да приеме. На 14 август ескадрата на адмирал Чарлз Нейпиър (1786 – 1860) и адмирал Робърт Стопфорд (1768 – 1847) акосират на пристанищата в Бейрут и Александрия. В Бейрут на Мохамед Али е наредено да се евакуира от града и от Сирия. Адолф Тиер инструктира Гизо да

пита как са започнали изпълнение на договора от 15 юли преди изтичането на ратификациите. Обяснено е, че към договора има таен протокол, който с оглед голямото разстояние между отделните столици дава правото да се действа преди размяната на ратификациите.

Чрез френско посредничество Мохамед Али се съгласява да върне Адана, Кандия и свещените градове на султана, като получава наследствено управление над Египет и управление на Сирия до края на живота си. На 11 септември обаче английската ескадра бомбардира Бейрут, извършва се турски десант и градът се предава след девет дни интензивни бомбардировки. На 14 септември Диванът постановява, че титлата на Мохамед Али паша е нелегитимна.

Адолф Тиер излиза с декларация, която обявява несъгласието на Франция от акта на конфискация. И Тиер намеква за война. Франция се въоръжава, правят се укрепления на Париж, ескадрата от Саламин (Северозападна Сирия) е дислоцирана в Тулон, което би позволило на французите да имат бърза реакция до всяка точка на Средиземно море, и най-вече до Александрия. Лорд Палмерстън тушира напрежението, като се разпорежда титлата на пашата да бъде реституирана, щом се е изтеглил от Сирия.

Поради подготовката за евентуална война френското общество е раздвоено и противниците на кабинета на Тиер намират удобен момент. На 29 октомври 1840 г. по желание на френския крал Луи-Филип (1773 – 1850) Гизо се връща в Париж и заменя Тиер на поста външен министър с намерението да се смени войнственият подход в политиката с по-мирен. На 27 ноември Чарлз Нейпиър сключва конвенция с Мохамед Али, според която пашата се изтегля от Сирия и трябва да му бъде реституирана титлата. На 13 февруари 1841 г. с ферман на султана е възстановена титлата на Мохамед Али паша с наследствена инвеститура на Египет.

На 10 юли 1841 г. Великобритания, Прусия, Австрия и Русия подписват Протокол за окончателното уреждане на Египетския въпрос, като отправят покана към Франция да се присъедини към тях при подписването на Лондонската конвенция за затваряне на Проливите от 13 юли 1841 г. С този акт се отменят руските привилегии и се въвежда забрана за преминаване на военни кораби през Проливите.

Франсоа Гизо констатира, че с отказа си от всички предложени отстъпки Франция разрушава съюза си с Англия, предизвиква тревога у Австрия и Прусия и в крайна сметка, обслужва единствено интересите на Русия (Guizot 1862, р. 344). Така отново се появява призрактът на антифренска коалиция – перспектива, която събужда болезнени исторически спомени във френското общество. Според Гизо в този момент египетският интерес е бил поставен над френския.

На противоположна позиция застава Тиер, който през 1841 г. отправя към Гизо тежкото обвинение: „Вие обезчестихте Франция!“ (Dairnvæll 1842, р. 12).

Гизо отговаря пред Камарата на депутатите в качеството си на външен министър през 1842 г. в дебат по Източния въпрос: „Ако намерението на Мохамед Али е било да рискува всичко, да рискува дори съществуването си в Египет, за да се укрепи в Сирия; ако се е надявал да накара Франция да се въоръжи, ще изпадне в опасна ситуация. Франция няма да позволи на никого да я въвлича във война за интереси, които не смята за достатъчно силни, за да я накарат да предприеме такава резолюция“ (Le Moniteur 1842).

Според Тиер Франция би подкрепила двустранно мирно споразумение между пашата и Портата и френското влияние е това, което е допринесло пашата да се придържа към умереност в действията си. Френската инициатива за общ акт, основаващ се на принципите на европейското публично право, при който да бъде еднакво меродавно статуквото за всички части на Османската империя, е най-мъдрото решение.

Френският автор Себастиан Берто защитава Тиер, изтъквайки, че той наследява от предходния кабинет усложнената ситуация около кризата, без сам да я е предизвикал (Berteaut 1872, p. 49). Според Берто погрешно се приема, че Четворният съюз се възобновява вследствие на външнополитическите действия на Тиер, тъй като подкрепата за Мохамед Али е заявена още при неговите предшественици (Berteaut 1872, p. 49).

Още в периода, предхождащ втората фаза на кризата, в Камарата на депутатите се прокарва становището, че „би било късмет, ако египетската армия завладее Константинопол, защото арабската раса е на по-високо цивилизационно ниво и би могла да подмлади тази изтощена империя“ (Rodkey 1924, p. 37).

В този контекст Тиер последователно отстоява позициите си, ръководен от разбиранията си за националния интерес и ролята на Франция като велика сила.

Друг френски автор, Пол дьо Ремюза, смята, че политиката водена от Франция по въпроса за източните дела, не е била за избор между война и мир, а за преценка докъде може да стигне смелостта, без да се превърне в прибрзаност (Rémusat 1889, p. 85). Гизо, подобно на френския крал и за разлика от Тиер, смята играта за твърде рискована (Rémusat 1889, p. 85). Френската външна политика, диктувана от кабинета на Адолф Тиер и прилагана от неговия посланик в Лондон Франсоа Гизо през 1840 г., загатва за предстоящата война и ако към онзи момент тя е осуетена, то тя все пак се реализира след десетилетие. Подходът и стратегията, упражнявани от националиста Тиер, в резултат на накръненото достойнство и изолацията на Франция, с тайния договор от 15 юли 1840 г., са в подкрепа на евентуални военни действия. Според модела на поведение на Гизо Франция не бива да се жертва заради египетския интерес и френско-английският съюз е от съществено значение. Дипломатията от времето на Юлската монархия, редува двата подхода при регулиране на кризата след 15 юли 1840 г., като заменя войнствения модел на Адолф Тиер с мирния, осъществяван от Франсоа Гизо.

Различията в концепциите на двамата политици предизвикват конфликт на интереси и забавят формулирането на ясна политическа цел. Такава се оформя и реализира през 50-те години на XIX в. като комбинация от пронаполеоновите възгледи на Тьер и доверието на Гизо във френско-английския съюз. Не е напълно ясно защо този компромисен подход не е осмислен още през началото на 40-те години на XIX в. Във всеки случай френската външна политика умело използва различните проявления на Източния въпрос, за да легитимира своите позиции, да избегне изолационизма и да отстоява интересите си в Изтока. Различията в подхода на Гизо и този на Тьер може да се обяснят както с личностни характеристики на двамата политици, така и с определени дефицити на френската външна политика в годините на Юлската монархия. Но е видно, че техните идеи повлияват общата позиция на Париж по Източния въпрос. Най-съществената последица е свързана с усилията на френската дипломация да поддържа добри отношения с Англия и да избягва позиция на изолация – грешка, която в миналото е струвала на страната твърде висока цена.

REFERENCES

- ANDERSON, M., S., 1966. *The Eastern Question*. London: MacMillan, St. Martin Press.
- BERTEAUT, S., 1872. M. *Thiers Souvenirs d'un vieux marseillais*. Marseille: Typographie et lithographie Cayer et Ce.
- BEY, C., 1840. L'Égypte, Extrait de la Gazette de France du 9 juillet, p. 1. Paris: Imprimé de Sapia.
- BROWN, D., 2012. *Palmerston*. London: Yale University Press.
- CADIOT, M., 1840. *Vrai point de vue des affaires d'Orient*. Paris: Paulin, Éditeur, 33, rue de Seine.
- DAIRNVÆLL, G., 1842. *Histoire de MM. Thiers et Guizot*. Paris: A. Paulier.
- DÖNMEZ, A., 2024. Osmanlı Devleti'nde Devletlerarası Hukuka ve Avrupa Diplomasisine Uyum Süreci: Londra Konferansı ve Mehmed Şekib Efendi (1840-1841), pp. 113, 123. Türkiye: Necmettin Erbakan Üniversitesi. <https://doi.org/10.51120/NEUHFD.2024.111> [in Turkish], Neu Press, Hukuk Fakültesi Dergisi, vol. 7, No 1, 2024. ISSN: 2667-4076.
- FLASSAN, G., 1840. *Solution de la question d'Orient, et neutralité perpétuelle de l'Égypte*. Paris: Chez Dentu et Ledoyen, Libraires, Palais-Royal.
- GAZETTE NATIONALE OU LE MONITEUR, 1842. no 20. Le Moniteur universel, 20 janvier.

- GUIZOT, F., 1861. *Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps*, vol. IV. Paris: Michel Lévy frères.
- GUIZOT, F., 1862. *Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps*, vol. V. Paris: Michel Lévy frères.
- KRUSTEV, L., 2022. *Voynata na Palmerstun Velikobritaniya, Krimskata voyna i balansut na silite*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“ [in Bulgarian]. ISBN 978-954-07-5619-6.
- LE GOFF, F.; STANTON, T., 1879. *The life of Louis Adolphe Thiers*. New York: G. P. Putnam's Sons.
- LE COURRIER FRANÇAIS, 1840. no. 275, 01 octobre.
- MARIN, S., 1840. *Rôle Honorable pour la France dans les affaires d'Orient*. Paris: Chez Grimbert et Dorez, Libraires, Rue des Grands-Augustins, 20.
- MOURIEZ, P., 1858. *Histoire de Méhémet Ali, vice-roi d'Égypte*, vol. IV, pp. 27, 29 – 30, Paris: Louis Chappe, Éditeur, successeur de Souverain, 5, rue des Beaux-Arts.
- RÉMUSAT, P., 1889. Thiers, p. 85. Chicago: A. C. McClurg and Company.
- RODKEY, F., 1924. *The Turco-Egyptian question in the relations of England, France, and Russia, 1832 – 1841*. Illinois: University of Illinois, Urbana.
- THUREAU-DANGIN, P., 1888. *Histoire de la monarchie de juillet*, vol. IV, pp. 4, 47. Paris: Librairie E. Plon, Nourrit C^e, Imprimeurs-Éditeurs, rue Garancière, 10.

**FRANÇOIS GUIZOT AND ADOLPHE THIERS –
CONFLICT OF INTEREST, FOREIGN POLICY STRATEGY
AND OTTOMAN APPROACH –
THE EGYPTIAN CRISIS (1839 – 1841)**

✉ **Dzhuliya Krasteva, PhD student**

ORCID iD: 0009-0006-7436

Faculty of History

University of Sofia “St. Kliment Ohridski”

E-mail: djulia_k@abv.bg